◆ Unudulmazlar

İstedadı və zəhməti ilə şöhrətlənən sənətkar

Milli opera sənətimizin inkişafında böyük xidmətləri olmuş Xalq atristi Gülxar Həsənova Azərbaycan operasının şah əsərlərində təbiiliyi, dolğunluğu və özünəməxsusluğu ilə seçilən çox sayda unudulmaz obrazlar yaratmış, uzun illər ərzində aparıcı partiyalardakı yaddaqalan çıxışları ilə ifaçılıq sənəti tariximizə yeni səhifələr yazmışdır. Gənc opera solistlərinin hazırlanmasında onun təqdirəlayiq xidmətləri var. Yüksək səhnə mədəniyyətinə malik sənətkar muğam, təsnif və xalq mahnılarının mahir ifaçısı kimi musiqisevərlərin qəlbində dərin izlər buraxmışdır.

Gülxar xanım 1942-ci ildən 1980-ci ilədək Azərbaycan Opera və Balet Teatrının solisti olmuşdur. Azərbaycan operasının şah əsərlərində təbiiliyi və özünəməxsusluğu ilə seçilən obrazlar yaratmış, uzun illər ərzində aparıcı, solo partiyalardakı yaddaqalan ifaçılığı ilə tariximizə yeni səhifələr yazmışdır.

O, 1918-ci il dekabrın 10-da Şəmkir rayonunun Bayramlı kəndində bəy ailəsində dünyaya göz açıb. Atası İbrahim ağa Gəncəbasarın sayılan mülkədarlarından olub, Kiçik Qafqaz dağlarının ətəyində - Şəmkirlə Tovuz rayonunun şərti sərhədində, səfalı Xınna dərəsində torpaq sahəsi, Kürqırağı ormanlarda, Ceyrançöldə qoyunquzu sürüləri, mal-qara ilxıları, kəndin sututar yerində dəyirmanı və sairə var idi. Anası Nabat xanım tanınmış bəy nəslindən olub. O, Peterburqda, Nikolay hökuməti yanında xüsusi yeri olmuş, Azərbaycanda ən böyük torpaq ərazisinə malik məşhur mülkədar, çar II Nikolayın yaxın dostu Allahyar bəy Zülqədərovun bacısı Şeyda xanımın nəvəsi idi. Gülxar xanımgil ailədə iki bacı, üç qardaş olublar. Böyükxanım, Gülxar, Həmid, Nazim və Səlim.

1920-ci ilin aprelinə - Azərbaycan XI ordu tərəfindən işğal olunana kimi bu uşaqlara xüsusi dayələr baxıb və ev müəllimlərindən dərs alıblar. Balaca Gülxar yeddi yaşında, yəni məktəbə getməzdən əvvəl sərbəst oxumağı və yazmağı bacarırdı. Buna görə o, kənddəki yeddiillik məktəbin birbaşa ikinci sinfinə qəbul edilib.

Yeni quruluşun məmurları bəylərə, xanlara, ağalara qarşı repressiyalara başlayanda Gülxar xanımın atası İbrahim ağaya "kulaksan" deyib var-dövlətinə sahib çıxıblar. Bundan sonra NKVD-nin silahlı ordusu İbrahim ağanı həbs etmək üçün Bayramlıya yeridiləndə kənd sakinləri bir nəfər kimi ayağa qalxır, onu həbs etməyə gələn silahlı əsgərlərin qarşısını kəsirlər: "O, bu kəndin pis günlərinin sahibi, ölümüzün-dirimizin yiyəsi olub, xeyirimizi-şərimizi yola verib. Biz kəndlilər ondan narazı deyilik, həbs edilməsinə razı olmarıq", - deyərək İbrahim ağanı ələ vermirlər. Bundan sonra bolşeviklər böyük qardaşı, məşhur inqilabçı Həmid Sultanovun da xidmətlərini nəzərə alaraq İbrahim ağanı repressiyadan xilas edirlər. O, Zəyəm dəmir yolu poçtuna rəis təyin olunur.

Yeddiillik məktəbi əla qiymətlərlə bitirən Gülxarı valideynləri gələcəkdə həkim görmək istəyirlər. Həm bu, həm də yeni quruluşun özbaşınalığına tuş gəlməmək arzusu ilə onu Bakıya, xalasıgilə gətirirlər. Gülxar imtahanlardan yüksək qiymət alaraq böyük üstünlüklə tibb texnikumuna qəbul olunur. Bu zaman 14-15 yaşlı Gülxarın musiqiyə olan həvəsi bir an da olsun onu tərk etmir. Qəlbinin istəyi ilə texnikumun nəzdində, habelə Əli Bayramov adına Qadınlar Klubunda özfəaliyyət dərnəyinə üzv yazılır. Burada dövrünün məşhur tarzənlərindən Məmmədxan Bakıxanovun "Qızlar ansamblı"na dəvət alır. Nəfəsli alətlərin ifaçılığı ilə yanaşı, yaxşı səsi olduğu üçün xalq mahnıları da oxuyur, dram dərnəyində müxtəlif rollar oynayır.

Gülxar tibb texnikumunu uğurla bitirdikdən sonra N.Nərimanov adına Tibb İnstitutuna qəbul olunur, ancaq onun bu sevinci uzun çəkmir. Respublikanı başına götürən repressiya dalğası onun da həyatında silinməz izlər qoyur. Cəmi üç ay oxuduqdan sonra "xalq düşməni"nin ailə üzvü kimi onu institutdan xaric edirlər. Səbəbi də o idi ki, o ərəfədə əmisi Həmid Sultanov və onun həyat yoldaşı Ayna Sultanova "xalq düşməni" kimi həbs olunurlar. Gülxarın qardaşlarını və atasını isə işdən qovurlar. Beləliklə, ailə böyük məhrumiyyətlərlə üz-üzə qalır.

Qızının gələcək taleyindən narahat olan İbrahim ağa gizli şəkildə kənddən ona başqa bir doğum şəhadətnaməsi yazdırıb Bakıya göndərir. Bu doğum şəhadətnaməsində ata babasının adı ona soyad kimi (Həsənova) yazılır.

Gülxarın təhsilini davam etdirmək arzusu, sənətə olan həvəsi 1935-ci ildə onu Bakı Teatr Texnikumuna gətirir. Burada da nümunəvi tələbə və dərs əlaçısı kimi tanınır. Texnikumda təhsil ala-ala Gənc Tamaşaçılar Teatrında işə düzəlir. Az sonra Üzeyir bəyin təkidi ilə Opera Teatrına köçürülür.

Gülxar xanım 1942-ci ildən 1980-ci ilədək Azərbaycan Opera və Balet Teatrının solisti kimi çıxış edir. Bu zaman gənc Gülxarın poeziyaya, şeirə, şairliyə olan istedadı da üzə çıxır. Yazdığı şeirlərin ilk oxucusu o vaxt İsmayıl Şıxlı ilə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun (indi Tusu adına ADPU) Filologiya fakültəsində bir qrupda oxuyan qardaşı, tələbə-şair Nazim Sultan olardı.

Gülxar xanım işinin çox, vaxtının az olmasına baxmayaraq, yenidən qəbul imtahanlarına hazırlaşır. 1953-cü ildə imtahanlardan müvəffəq qiymətlər alaraq üçüncü dəfə tələbə adını qazanır. 1959-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indi BDU) Filologiya fakültəsini uğurla bitirir. 1980-ci ildən isə Gənc Tamaşaçılar Teatrının məşqçi-pedaqoqu kimi çalışır. Bununla yanaşı, "Leyli və Məcnun"da Leyli və Leylinin anası, "Əsli və Kərəm"də Əsli, "Koroğlu"da xanəndə qız, "Aşıq Qərib"də Şahsənəm, "Şah İsmayıl"da Ərəbzəngi, "Bahadur və Sona"da Təravət xanım, "Arşın mal alan"da Telli, "Vaqif"də Qarı, "Gəlin qayası"nda Ana kimi yaddaqalan obrazlar yaradır. Mütəxəssislər etiraf edirlər ki, Gülxar xanım opera sənəti tarixində Azərbaycan qadınlarının simvolu olan bənzərsiz Ərəbzəngi obrazı ilə əbədiyaşarlıq qazanmışdır.

Şərqdə ilk opera yazan qadın-bəstəkar, Xalq artisti Şəfiqə xanım Axundova mətbuata açıqlamalarında bildirib: "Bir dəfə tanınmış şəxsiyyətlərlə bərabər Üzeyir bəylə mən də "Şah İsmayıl" operasına tamaşa edirdik. Ərəbzəngini Gülxar oynayırdı. Böyük həvəslə baxırdıq. İnandırım sizi, zalda o qədər sakitlik var idi ki, elə bil salon boş idi. Tamaşadan sonra Üzeyir bəy başını bulayaraq dedi: "Bu qız Ərəbzəngini necə oynayırsa, mən yadımdan çıxarıram ki, bu, Gülxardır. Elə bilirəm ki, hansısa bir kişi müğənnidir. Halaldır ona".

Böyük sənət eşqi ilə yaşayan Gülxar Həsənova soprano səs tembri ilə parlaq koloritli obrazlar yaratdı, muğam, xalq mahnı və təsniflərimizi xüsusi gözəlliklə ifa edərək milyonların rəğbətini qazandı. Gülxar Həsənova bu yaradıcılıq uğurları ilə öz məktəbini yaradaraq səhnəyə yeni qədəm qoyan neçə-neçə gəncə yol göstərib, onlardan öz bilik və bacarığını əsirgəməyib. Uzun illər Gülxar xanımla tərəf-müqabili olmuş xalq artisti Canəli Əkbərovun dediklərindən: "Sənətkar üçün vacib olan bir neçə amil var. Bunlardan ən başlıcası istedad, məsuliyyət və zəhmətdir. Bu keyfiyyətlər Gülxar xanımda üstünlük təşkil edirdi. Odur ki, o, nümunəvi bir sənətkar idi. Xoşbəxtəm ki, belə sənətkarla bir yerdə çalışmaq mənə də nəsib olub. M.Maqomayevin "Şah İsmayıl" operasında mən Şah İsmayıl, o isə Ərəbzəngi rolunda çıxış edirdik. Gülxar xanım bu obrazı o qədər canlı oynayırdı ki, bəzən mən səhnədə olduğumu unudub onun sənətinin sehrinə düşərək az qala tamaşaçıya çevrilirdim. Bu obraz ona çox yaraşırdı. Unudulmaz sənətkarımız Həqiqət Rzayevadan sonra Ərəbzəngi obrazının ən mahir ifaçısı məhz Gülxar Həsənova idi. İllər keçdikcə mən ona baxıb düşünürdüm, heyif ki, səhnəmizin Ərəbzəngisi qocalır. Görən, onu kim əvəz edəcək? Amma açığını deyim ki, doğrudan da, hələ ki, Gülxar xanımı xatırladan Ərəbzəngi yoxdur".

Opera səhnəsində özünəməxsus iz qoymuş SSRİ Xalq artisti, dünyaşöhrətli sənətkarımız mərhum Lütfiyar İmanov mətbuata açıqlamasında demişdir: "Mən Gülxarı operada işləməmişdən əvvəl də tanıyırdım. Hər şeydən əvvəl, o, gözəl insan, sadiq dost, istedadlı və zəhmətkeş pedaqoq idi. Opera səhnəsində Gülxar Həsənovanın oynadığı rollar Xalq artisti Həqiqət Rzayevanın oynadığı rollardan geri qalmır. Mən operada Gülxarla tərəf-müqabili də olmuşam. Biləndə ki, onunla oynayacam, əhvali-ruhiyyəm tam başqa olurdu. Daha da həvəslə oynayırdım. "Vaqif"də mən Vaqifi, Gülxar isə qarını, "Koroğlu"da mən Koroğlunu, o, xanəndə qızı , "Bahadır və Sona"da isə Gülxar Təravət xanımı oynayırdı. Məndən heç kəs inciməsin: hazırda Gülxar xanımın oynadığı rolları Gülxar səviyyəsində oynayan aktrisa görmürəm. Gülxar xanımın pedaqoqluğu da əvəzsiz idi. Onun yetişdirdiyi tələbələri də indi heç kim yetişdirmir.

Onun bütün keyfiyyətləri gözəl və səmimi idi, istedadlı və zəhmətsevər idi. Sənət dostlarından, xüsusən də gənclərdən bilik və bacarığını əsirgəməzdi. Gülxar Həsənova lazım gəldikdə gənc ifaçılarla hətta evində məşğul olurdu. Bunu sənətimizin inkişafı naminə edirdi. Odur ki, Gülxar Həsənova bu gün yaddaşlarda mahir bir sənətkar və gözəl insan kimi qalıb".

Bəli, Gülxar Həsənova daim xatırlanacaq. Çünki onun sənəti bugünkü nəsil üçün də örnəkdir. O öz səsi və ifaçılıq xüsusiyyətləri ilə həm zamanında, həm də bu gün qiymətləndirilir. Sənətdə öz dəstxəttini qoymuş Gülxar xanım Həsənova həmişə dövlətin diqqətində olub. 1954-cü ildə Əməkdar artist, 1982-ci ildə Xalq artisti fəxri adlarına, "Şöhrət" və "Şərəf nişanı" ordenlərinə, "Müharibə Veteranı" nişanına, fəxri fərman və digər mükafatlara layiq görülüb.

Azərbaycan teatr tarixində yaddaqalan obrazlarla həmişə tamaşaçıların diqqətində olan tanınmış aktyor Hamlet Qurbanov da anasının sənət yolunu davam etdirərək milli teatrın inkişafına öz töhfəsini vermişdir. Müasir gənclik hələ uzun illər hər iki sənətkarın yaradıcılığından bəhrələnəcəkdir. Böyük sənətkar, Azərbaycanın Ərəbzəngisi kimi tarixin yaddaşına həkk olunan Gülxar xanım Həsənova 2005-ci il martın 31-də 87 yaşında dünyasını dəyişib. Azərbaycan xalqı bu gözəl sənətkarı daim ehtiramla yad edir.

Rəhman SALMANLI,
"Azərbaycan"

Azərbaycan.- 2025.- 29 aprel (№85).- S.15.